

МИХАЙЛИЧЕНКО Віктор
заслужений журналіст України
головний редактор видання «Енциклопедія Бердянська»
головний редактор бердянської газети «Південна зоря»

З ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ БЕРДЯНСЬКА»

У доповіді розповідається про особливості появи «Енциклопедії Бердянська», схарактеризовано основні напрямки її підготовки, пошуку матеріалів для статей, залучення авторів, допомогу місцевих краєзнавців тощо. Звернуто увагу на зміну формату видання з алфавітної енциклопедії (1-3 томи) на тематичну енциклопедію-щорічник.

Ключові слова: Енциклопедії, Бердянськ, регіональна енциклопедистика.

Від початку 1970-х років у Бердянську розпочався бум з видання путівників, краєзнавчої, а потім й історичної літератури, фотобуклетів, фотоальбомів, листівок. У їх підготовці брали участь краєзнавці: член Спілки письменників України Олексій Якович Огульчанський, журналісти міськрайонної газети «Південна зоря» члени Спілки журналістів України Заслужений працівник культури УРСР Михайло Федорович Кривошей, Павло Іванович Могильний, Анатолій Васильович Іванченко, Микола Якович Федоренко та автор цих рядків. Також кореспондент обласної газети «Индустриальное Запорожье» Леонід Федорович Алексеев, музейні працівники Василь Михайлович Машошин і Лідія Федорівна Баханова, журналіст Майя Іллівна Бесараб, історик Станіслав Васильович Трикозенко. Пізніше до них доєдналися або прийшли їм на зміну члени Національної спілки журналістів України газетярі-південнозорянці Володимир Миколайович Калюжний, Ольга Михайлівна Войцехівська, Тетяна Болеславівна Забержевська і Анатолій Іванович Савон, директор Бердянського краєзнавчого музею Людмила Федорівна Ноздріна, місцеві краєзнавці Євген Сергійович Денисов і Олександр Федорович Кіосев, викладачі Бердянського державного педагогічного університету доктори історичних наук Ігор Ігоревич Лиман і Вікторія Миколаївна Константинова та інші.

Отож завдяки активності місцевих авторів на кінець ХХ століття лік видань дійшов межі сотні назв. Від початку нинішнього століття інтенсивність видання нових випусків збільшилася до 10–15 за рік. Тобто було зібрано, оброблено та напрацьовано тисячі сторінок цінної інформації з історії, археології, краєзнавства, туризму, усіх сфер життя Бердянська, Приазовського краю, всього нашого регіону. Ось тоді у 2007 році в мене виникла думка про те, як би узагальнити, систематизувати і подати сучасникам та залиши-

ти у спадщину прийдешнім поколінням вже відомі дані, а також розвідані, але не опубліковані ще в масових виданнях, створивши енциклопедичне видання, яке сьогодні називається «Енциклопедія Бердянська» [1]. Розпочав формувати колектив однодумців, ядро якого склали мій заступник у редакції газети «Південна зоря» Олександр Федорович Кіосєв, журналісти редакції Тетяна Болеславівна Забержевська, Олександр Васильович Стариков, Олена Миколаївна Прокопенко, Максим Вікторович Михайличенко, Анатолій Іванович Савон, краєзнавці Євген Сергійович Денисов і Володимир Анатолійович Карпенко, викладач Бердянського державного педагогічного університету доктор історичних наук Ігор Ігорович Лиман, директор Бердянського краєзнавчого музею Людмила Федорівна Ноздріна, робкор газети Іван Миколайович Короткий.

Почали думати над форматом майбутнього видання. Пропозицію «Хто є хто на Бердянщині» відкинули відразу, бо вона звучувала виклад матеріалу лише особистостями. А як тоді бути з історичним, освітнім, культурним, виробничим, аграрним, бізнесовим, медичним, екологічним тощо надбанням? Тому почали розглядати варіант енциклопедії. Оскільки фактичний матеріал десь наполовину був українською і російською мовами, постало питання: якою має бути мова енциклопедії. Звичайно, хотілося б зробити її українськомовною, але переважив варіант російськомовний.

По-перше, місто Бердянськ і регіон – багатонаціональні: крім українців, значна кількість росіян, болгар, євреїв, є греки, молдовани, татари, представники інших національностей (у місті їх налічують понад тридцять), які послуговуються переважно російською мовою.

По-друге, ще за часів СРСР практично всі книги, путівники, альбоми і навіть листівки, а після горбачовської «перебудови» й місцеві газети видавали і видають російською мовою. З переходом на нинішні капіталістичні форми господарювання вся видавнича справа у нашому регіоні цілковито перейшла на російськомовність задля врахування потреб населення і відпочиваючих, отримання гарантованого прибутку від виготовлення друкованої продукції.

По-третє, значна кількість тих, хто відпочиває у оздоровницях, дитячих таборах, через туристичні агентства чи знайомих, приїздили з Російської Федерації, Білорусі, республік, а потім Прибалтійських країн, були російськомовними.

Спочатку задум був на одну книгу, але коли розпочався процес верстки, зрозуміли, що доведеться виходити на двотомник. Так, перший том досяг 992 сторінок з ілюстраціями і мав наклад 1000 примірників. Робота над томом захопила весь авторський колектив, багатьох помічників. Інформацію про підготовку нового унікального для міста й регіону видання регулярно друкували на сторінках місцевих періодичних видань – газет «Південна зоря», «Бердянские ведомости», «Бердянск деловой», виголошували на телеканалах «ТВ-Бердянск» і «Юг». Автори зверталися до читачів і слухачів з проханням підказувати теми статей, ділитися архівними матеріалами, рекомендувати особистості, які залишили помітний внесок в історії Бердянщини і творять її нині.

Як уже сказано вище, солідний пласт друкованих матеріалів ми взяли з опублікованих раніше книг. Значною підмогою стали газети різних періодів. Ще з радянських часів у мене зберігалися тисячі фотокопій місцевих газет 1910–1918, 1930–1938 років. У Державному архіві Запорізької області і фондах Бердянського краєзнавчого музею

виявлено підшивки бердянських газет 1940–1941 років. Та найбільшим скарбом стали повні підшивки бердянських газет від 1946 року, які зберігаються в архіві нашої газети «Південна зоря». У процесі роботи над першим і наступними томами енциклопедії, ще раз ретельно перегорнувши підшивки, знайшли чимало цінного матеріалу, виявили невідомих та призабутих особистостей, найкращих представників міста і регіону в усіх сферах життя фактично за все ХХ століття.

Чимало цікавих матеріалів знайшли в Бердянських міському і районному архівах, архіві Бердянського державного педагогічного університету, в Державних архівах Запорізької, Донецької, Дніпропетровської, Миколаївської, Одеської областей, Республіки Крим у Сімферополі. Допомогали працівники місцевих музеїв – краєзнавчого, історії міста, «Подвиг», будинку-музею П. П. Шмідта, машинобудівного і аграрного коледжів, а також музеїв міст Запоріжжя, Донецька, Маріуполя, Миколаєва, Одеси, Очакова, Сімферополя та інших.

У роботі над матеріалами енциклопедії брали участь автори-ентузіасти не лише нашого міста, а й інших місцевостей рідної України, а також США, Франції, Польщі, Німеччини, Ізраїлю, Росії, Болгарії, Великої Британії, Мексики, Грузії, Прибалтійських країн.

Значну допомогу, особливо у встановленні дат життя, місць народження, мешкання тощо, отримали від працівників сектору громадянства, міграції та реєстрації фізичних осіб міськвідділу внутрішніх справ, відділу реєстрації актів громадянського стану обласного управління юстиції. Ми скористалися спогадами старожилів міста і регіону, матеріалами краєзнавців, учителів шкіл і ліцеїв, викладачів коледжів і університетів. Це були фахівці з історії, географії, біології та інших предметів, зокрема й фізичної культури. Значний внесок у загальний доробок зробили музейні працівники, культпрацівники, члени національних і культурно-освітніх товариств.

Загалом можна сказати, що жодне підприємство чи фірма, заклад чи установа не лишилися поза нашою увагою. В процесі роботи зібрано тисячі зразків ілюстративного матеріалу: світлини, малюнки, діаграми тощо. Забігаючи наперед, скажу, що в кожному томі використано до 2,5 тисяч ілюстрацій.

Зібраний матеріал навіть на початковому етапі скорегував наші плани. Якщо під час роботи над першим томом (від «А» до «Л» включно) ми планували два томи, то коли розпочали формувати другий том, зрозуміли, що справа ним не завершиться. Другий том (від «М» до «Р») мав обсяг 920 сторінок з ілюстраціями. А щоб повністю використати зібраний матеріал, третій том довелося розширити до 1080 сторінок.

Ще до виходу останнього третього тому алфавітного викладу тексту, у нас накопичилося чимало цікавого матеріалу, який не увійшов до тритомника. Хоча в другому томі ми подали додаток до першого тому, а в третьому – до першого і другого томів. Ми почали думати, як можна використати зібране, а також яким чином подати інформацію про нинішні події. Тоді виник задум: а чи не випускати далі щорічники?

Наявні матеріали, інформацію про події останніх двох років, тобто з часу виходу третього тому, розподілили за розділами, у яких статті формувалися за алфавітним принципом. Розрив між третім і четвертим томами у два роки пояснюємо тим, що щорічник не лише відрізнявся структурою, а й вимагав інших принципів підготовки. Статті стали

змістовнішими, насиченішими інформаційно, що спричинило збільшення їхніх розмірів. Зросла і кількість ілюстрацій.

Якщо кістяк авторського колективу залишився незмінним з часів першого тому, то для підготовки кожного наступного тому залучали все більше нових авторів. У четвертому тому основних авторів стало 34, ще кілька десятків підготували по 1–2 статті, за що їм висловлено подяку в кінці книги. Серед авторів-енциклопедистів можна назвати членів Національної спілки журналістів України Юлію Леонідівну Тисленко, Валерію Валеріївну Буханову, Дарину Григорівну Братанову, Віктора Максимовича Семеновського, Костянтина Володимировича Причиненка, Юрія Івановича Перхурова, Олексія Ігоровича Уса, Андрія Віталійовича Токовенка, Настасію Сергіївну Бучну, Ірину Олександрівну Єгорову, Степана Миколайовича Гериліва, Ірину Євгенівну Аннінську, члена Національної спілки архітекторів України Олександра Петровича Корольова, журналістів Марину Анатоліївну Галаган, Володимира Олександровича Дьоміна, історика Сергія Івановича Борисоглібського, архітектора Геннадія Петровича Шарія, краєзнавця-аматора Володимира Івановича Лановейчика, фотографів Бориса Христофоровича Тахтамира і Тетяну Леонідівну Черемісіну та інших. Троє авторів мають звання заслужених – журналіста, працівників освіти і культури, двоє – доктори історичних наук. Чимало часу забирає пошук спонсорів, інвесторів. На жаль, цей напрям збирання коштів забезпечує лише від 1 до 20 відсотків від необхідної суми для підготовки та друку книги. Значні кошти збираємо від реалізації видань, хоча вони не завжди відшкодовують витрати. До виходу енциклопедій з друку проводимо передплату, а після виходу в світ – продаж. Щоправда, з кожним новим томом зростають витрати на випуск через інфляцію, подорожчання паперу, поліграфічних матеріалів. Та, попри всі труднощі, у вересні 2017 року вийшов четвертий том. Нині працюємо над п'ятим томом – «Енциклопедія Бердянська. Щорічник–2018».

Література

1. Энциклопедия Бердянска: У 4 т.: Т. 1: А–Л; Т. 2: М–Р; Т. 3: С–Я; Т. 4: Ежегодник–2017 / Глав. ред. В. И. Михайличенко. Бердянск; Мелитополь, 2013–2017.

ON EXPERIENCE IN THE CREATION OF «BERDIANSK ENCYCLOPEDIA»

The study describes the appearance features of the «Berdiansk Encyclopedia», the main directions of its preparation, the search for materials for articles, the involvement of authors, the assistance of local lore studies are showed. An attention is paid to changing the edition format from alphabetical encyclopedia (1-3 volumes) on thematic yearbook-encyclopedia.

Keywords: encyclopedias, Berdiansk, regional encyclopedia science and publishing.